

nali Divinorum officiorum Lib. 5. cap. 18 §. 6.; Joseph Vicecomes, de Missae apparatu Lib. 1. cap. 12.; Andreas Saussayus, in sua Panoplia Clericali part. 2. Lib. 4. cap. 6. art. 4. § 1. et 2.; Bartholomaeus Piazza, in suo Tractatu italice exarato sub hoc titulo: *L'Iride sacra*.

CAPUT X.

De Birreto.

I. Birretum a birro diminutivum est (1), et sicuti birrus humerorum simul, et brachiorum tegumentum dicitur, ita birretum capitum tantum. Romae, ut in plerisque aliis Ecclesiis, nono saeculo Birreti nullus erat usus. Amictu enim caput obnubebant, et cum Missam inciperent, illum, quemadmodum nunc Mendicantium Ordinum Religiosi, in humeros rejiciebant. Quando autem Birreti, seu quadrati pilei usus apud Clerum in Ecclesia, et extra Altare pro communi capitum operimento, itemque apud Ecclesiae ministros ad sacrum aliquod exercitium adhiberi coepit, incomptum est. Illud non est praetereundum, pileolis usos esse antiquitus Ecclesiasticos viros in modum Camauri, quorum figuram in pluribus templis Romae observare licet.

II. Birretum porro, quod nunc quadratum, ab origine rotundum erat. Galli vulgo Bonnetum appellantur a panno ex quo conficitur. Processu temporis e rotundo in quadratum evasit, uti et nunc gestant Clerici Germani, Galli, et Hispani. Soli Itali uno submisso angulo, tres reliquos ad honorem SS. Trinitatis elevant, et ut species ac figura crucis servetur. Hoc clericale capitum tegumentum violaceum erat, fuit postea coloris nigri.

(1) Raynaudus, *De Pileo et ceteris capitum tegminibus*, Sect. XIV,

CAPUT XI.

De Calicibus et Patenis.

I. Primum locum inter sacra (1) ministeria jure sibi vindicant Calices, quos Optatus Lib. VI. cap. 11. Christi Sanguinis portatores esse dixit. Continent enim ipsum Christi Domini vivificum sanguinem, ideo principe loco recensendi sunt. Ecclesia Catholica igitur exemplo Redemptoris edocta, qui in Calice suum sanguinem consecravit, Calicibus ad ipsam consecrationem peragendam, et ad Sanguinem Jesu Christi distribuendum, semper usa est. Calices quidem ab Apostolis adhibitos in consecratione, ac distributione Sanguinis Christi, apertissime testatur Paulus in Epistola prima ad Corinthios cap. X. vers. 16. *Calix benedictionis, cui benedicimus, nonne communicatio sanguinis Christi est?* Testantur et antiquissimi Patres, quibus et posteriores adstipulantur. Itaque non abs re in primis arbitramur, varia sacri Calicis nomina explicare. Appellatus est enim *vas Dominicum* a Concilio Arelatensi Cau. XIII. Conciliorum t. 1. p. 4416. A.D. 314. sacros Calices, *vasa Dominicana* nominavit S. Athanasius *Apologia I. contra Arianos* num. 44. tom. 1. pag. 433. Novae editionis, *poculum mysticum*, Ambrosius *De officiis Lib. II. cap. XXVIII.* Item *poculum mysticum, et vasa Sacramentorum*, ea vasa dixit, in quibus Christi corpus et sanguinis conficitur: et Synesius Cyrenes Episcopus in *Castastasi* pag. 301. *mystica vasa*.

II. In Ecclesiae primordiis, vitreis Calicibus Christi sanguinem consecratum, atque dispensatum fuisse, rerum sacrarum Scriptores praestantissimi tradiderunt. Hos inter magnus Baronius in notis ad *Martyrologium die VII. Augusti*. Verum haec de Calicibus vitreis non ita accipienda esse monet ipse Baronius, ut apud omnes promi-

(1) Georgi, *De Liturgia Romani Pontificis. Disquisitiones de sacro Ministerio*. Cap. III.

scue vitrea vasa pro Sacrificio in usu essent; nam in nonnullis Ecclesiis argentea, vel aurea, ipsis etiam persecutionibus increbrescentibus, ad divinum ministerium vasa fuisse, non uno testimonio demonstrat, praesertim in Ecclesia Africana ex Optato, et Augustino. Sed instar omnium est illustre testimonium pro Ecclesia Romana apud Prudentium in hymno de S. Laurentii martyrio, et itidem ex S. Ambrosio Libro II. *De officiis.* Cap. XXVII num. 136. Si ecclesiasticas evolvamus historias, Calices ex alia atque alia materia fuisse, et multiplici formatos varietate inveniemus. Approbatus autem fuit fere semper usus, ut in calicibus argenteis magis, quam stanneis sacra mysteria conficerentur. Nam in libello de miraculis S. Augustini Episcopi Cantuariensis, auctore Gotsonlio monacho, habetur, saecul. I. S. Benedict. pag. 554. Augustinum ex argento conflari jussisse insignem calicem stanneo rejecto. Reddita Ecclesiae pace sub Constantino Magno, deinceps coeperunt Ecclesiae aureis, argenteis, et gemmatis calicibus abundare. Quis ignorat Constantimum magnum plurima ex argento, et auro vasa ad sacra mysteria peragenda multis Ecclesiis munificentissime contulisse? Qua de re Eusebius, Socrates, et Sozomenus, ac Liber Pontificalis, Constantini pietatem summo consensu in his elargiendis donariis celebrant. Chrysostomus aureum calicem et gemmis ornatum commemorat. *Homilia 51. in Matthaeum.* Saeculo V. S. Perpetuus Episcopus Turonensis, testamento condito A. D. 474. apud Dachery *Spicileg.* tom. V. pag. 106. duos calices aureos Ecclesiae suae dedit, ac legavit. Omitto reliquos ejusdem vel sequentium saeculorum, quorum testimonia superflua sunt. Inter calices autem aureos, gemmis distinctos, et argenteos, quos Ecclesiis donatos legimus, nonnulli passim occurrunt magni ponderis, non usui, sed ornamento. Conradus Episcopus in *Chronico Moguntino* sacra vasa illius Ecclesiae describens Calices recenset tantae quantitatis, ut cum ipsis divina mysteria nequaquam possent celebrari: quorum unus duas habebat ansas, quae poterant manus replere levantis. Caro-

lus Magnus apud Anastasium in vita Leonis III. obtulisse dicitur Calicem majorem cum gemmis et ansis duabus, pensantem libras LVIII. Idem Anastasius in Gregorio III. commemorat inter donaria Calicem cum gemmis pensantem libras XXXIV. et in Leone IV. Calices maiores ex argento purissimo, qui pendent inquit, in arcu numero X. et alios, qui pendent inter columnas numero XL. pensantes libras CCLXVII. Habebant hic catenulas et ansas, quibus ante Altare diebus festis appendebantur. Prioribus autem temporibus tuto affirmare possumus, etiam picturas Calicibus Eucharisticis apponi consuevisse, quod ex Tertulliano colligitur Lib. de *Pudicitia* cap. 7.

III. Calicum autem variae fuerunt species. Fuerunt enim *Calices ministeriales*, *Offertorii*, *majores*, et *minores*. Josephus Vicecomes, Libro VI. *de Missae apparatu* cap. XII. recte animadvertisit, *Calices ministeriales*, eos tantum dictos esse, qui tradendo Fidelibus Christi sanguinem inserviebant. Deinde sciscitur, num in Calicibus ministerialibus Sanguinis Christi consecratio fieret, an vero in eos ex alio Calice Sanguis effunderetur pro Fidelium communione. Propendet autem laudatus Vicecomes in eam sententiam, ut *Calices ministeriales* super altari ponerentur, ac in iis Christi Sanguinis consecratio fieret; sed conjecturas Vicecomitis corruere, ex his quae subiecimus, probe intelliges. In Ordinibus Romanis primo et secundo unus tantum Calix pro consecratione Sanguinis memoratur. Tertius autem Ordo tres Calices designat, nempe *majorem*, in quo recipiebantur primo vieni oblationes; *scyphum* seu *Calicem ministeriale*, qui et Calix major dictus est; et *Calicem sacrum* in quo siebat consecratio. Apud Amalarium unus tantum Calix pro consecratione Sanguinis memoratur. Perduravit autem mos iste in Ecclesia Romana, ut Calices tres in Missa solemni Romani Pontificis, adhiberentur, usquequo laies utriusque speciei communio dispensata fuit. Porro ministeriales Calices erant ex auro, et argento, ut ex multis Libri Pontificalis locis patet. Dicti sunt *majores*,

et minores, non a praestantia materiae, sed a magnitudine, vel parvitate vasis. Erant et Calices *Offertorii*, qui Cangio ii videntur esse, in quos amulae, scilicet vini oblationes, in ampullis, et phialis positae, a Diaconis refundebantur. Ab auctore demum Libri Pontificalis variae Calicum species enumerantur; nimirum *Calix praecipuus, pensantilis, fundatus, gemmeus reticulatus, catenatus, ansatus, tetragonus, et imaginatus*; de quibus speciebus abunde egit Andreas Saussajus in *Panoplia Sacerdotali Lib. VIII. P. 1. cap. XIV. art. 11.* Antiquorum Calicum formam rotundam, patente aperloque ore fuisse censet Vicecomes Lib. VI. *de Missæ apparatu cap. XIV.* in fine. Porro de sacris antiquorum Calicibus, eorumque materia, forma, variis speciebus, figuris, et nominibus, legendi sunt Joseph Vicecomes, *de Missæ apparatu Lib. VI. cap. 8.; Casalius, de sacris Christianorum ritibus cap. 11.; Andreas Saussajus, in sua Panoplia Sacerdotali Lib. VIII.; Bellotte, in suis Observationibus ad ritus Ecclesiae Laudensis pag. 446. et seqq. Marcus Antonius Boldettus, in opere italice exato. Osservazioni sopra i Cemeteri dei SS. Martiri.*

IV. Inter sacra Vasa, quae (1) ad Sanctissimae Eucharistiae usum a primis usque temporibus addicta fuere, nullus dubitat recensendas esse Patenas; sic dicta a patendo, qua voce usus est Columella Lib. XII. cap. 43. Graeci *Discon* vocant. An Salvator consecratum panem in disco, seu patena posuerit, non exprimunt Evangelistae: ejus tamen usum aevi apostolici esse Liturgia Jacobi ostendit. Formam patenarum concavam, rotundamque fuisse, haud dubium; id enim cum ipsa Patenae nomenclatura pandit, tum ipsa necessitas exigebat: ut scilicet aptiori, et commodiori forma caperet oblatas, quas rotundas fuisse demonstrat Bona *Rerum Liturgicarum Lib. III. cap. 25.* Nam licet primis Ecclesiae temporibus integri, ac solidi panes, cujuscumque figure, vel formæ forent, a Fidelibus offerrentur, reddita tamen Ecclesiae

(1) Pauli, *De Patena argentea Forocorneliensi. Cap. I. et seq.*

pace, inductam figuram rotundam, seu orbicularem notant Patres Graeci ac Latini. Quod ad ejus materiam attinet, idem de Patenis ad Sacrificium adhiberi solitis ferrari debet judicium, quod de Calicibus. Erant autem et Patenae ministeriales caeteris ampliores, quae distribuenda populo Eucharistiae deserviebant. Erant et Chrismates ad usum Baptismatis, et Confirmationis.

V. Nemo autem nescit, plurimas in Ecclesiarum gazophilacis fuisse Patenas mirae magnitudinis, non tam ad usum, quam ad ornatum Altaris. In quibusdam veteribus Patenis sacrae quedam Imagines et Hieroglyphica insculpta conspiciuntur. Harum unam memorat Joannes Diaconus in vita S. Athanasii Episcopi Neapolitani, scribens: *eum ex argento fecisse magnam Patenam, sculpentem in ea vultum Salvatoris, et Angelorum, quam intrinsecus auro perfudit.* Et Cl. Boldettus *de' Cemeterii* pag. 191. unam exhibet vitream, in cuius medio orbiculo imago apparet SS. Apostolorum Petri et Pauli. Antiquissimam et elegantissimam Patenae formam, qua olim utebatur S. Petrus Chrysologus, eruditissime explanavit Joannes Pastritius peculiari opere edito anno 1706. Visitur in ejus Patenae medio agnus cum Cruce, et aliis Symbolis. Sculptum in Patena vultum Salvatoris refert Anastasius in vita Gregorii IV. Nec figuris tantum, et caelaturis, sed inscriptionibus etiam ornabantur Patenae. Utriusque tam Patenae, quam Calicis consecrandi ritum unctione Chrismatis, certisque precibus adhibitis, a Veteri Testamento ad Novum profluxisse, rectissime quidam Scriptores censem. Ideo vetitus utriusque tactus profanis hominibus decreto Sixti I. a quo ait Liber Pontificalis, constitutum, ut ministeria sacra non tangantur, nisi a sacris Ministris. Neque licitum unquam fuit extra Scyphylacium, seu Diaconicon, quod Latini Secretarium dicebant, illa asportare, aut dominibus privatis adversare. Hinc S. Athanasius *Apologia secunda* a calunia confracti Calicis, quam fixerant adversus ipsum Ariani, sufficienter se purgat, dicens locum illum, in quo confractum poculum jactitabant, Ecclesiam non

fuisse, cum mysticum poculum nuspiam, nisi apud legitimos Ecclesiae Praesides inveniatur.

CAPUT XII.

De palla linea, quae Corporale dicitur; de Sudario, seu Purificatorium, et de velo quo legitur calix.

I. Linteolum illud in quo (1) Corpus Christi Domini consecratur, ab Ecclesiasticis Scriptoribus *Corporale* appellari solet, atque etiam *Corporalis Palla*. Nomen *Corporalis* saepe legitur in Ordine Romano, in quo etiam extant tres Orationes ad illud benedicendum, quibus Antistes Deum precatur, ut ipsum linteamen coelesti benedictione sanctificet ad consecrandum super illud Corpus, et Sanguinem Domini nostri Iesu Christi. In eodem libro palla corporalis nuncupatur. Olim multo longius et latius fuit, quam hodie est; nam totum Altare eo tegebatur, et ideo palla ac linteamen vocabatur. Colligitur hoc manifeste ex Ordine Romano, qui duorum Diaconorum operam exigit ad illud expandendum, et complicandum. Unicum quoque fuit olim *Corporale*, nec aderat parva illa palla, qua nunc Calicem operimus: cum epim palla corporalis latior esset, ea etiam utebantur ad tegendum Calicem.

II. Palla parvum est quodammodo *Corporale*, quo Calix legitur. Innocentius III. Lib. 2. *De Mysteriis Missae* cap. 56. Pallam describit tamquam rem a Corporali distinctam: *Duplex est palla quae dicitur Corporale, una quam Diaconus super Altare totam extendit, altera quam super Calicem plicatam imponit*. Hunc usum sequutos fuisse aevo suo Italos omnes, et Alemannos, Gallos vero uotantum Corporali usos, testatur Radulfus Tungrensis Lib. *de Canonum observantia prop. ultima*. Thecam pretiosam, sive peram ad reponenda corporalia, memorat

(1) Benedictus XIV., *De Sacrosancto Missae Sacrificio*. Liber I. Caput IV.

Conradus Episcopus in *Chronico Moguntino*. De sudario, seu purificatorio, quo nunc utimur ad tergendum Calicem, nulla apud antiquos Scriptores mentionem factam invenio. In Caeremoniali Episcoporum de eo fit mentio. Diu tamen esse, cum ut Sacrificium perageretur decentius, illud adhiberi coepit est, docet Boucat *Theologiae* tom. 5. part. IV. *Dissert.* 2. art. 2. sect. 1. Graeci spongia utuntur, qua Calicem et Discum detergunt, ut docet Goar in notis ad *Liturgiam S. Joannis Chrysostomi* num. 177. Usus veli, quo Calix operitur, antiquissimus est: nam in *Canone Apostolorum* 72. sancitur; ne quis velum sanctificatum in usus suos convertat. Graeci tribus velis sacra tegunt, uno Patenam, altero Calicem, tertio, eoque majori utrumque simul.

CAPUT XIII.

De variis vasorum speciebus in sacro ministerio adhibitis.

I. Praeter Calicem et Patenam alia sunt vasa (1) et instrumenta, quae remotius ad Sacrificium spectant. Ordior a digniori divinum Sacramentum proprius attingente, nempe a *Fistula* seu *cannula aurea vel argentea*, qua pretiosus Sanguis Christi olim e Calice bauriri solebat. Leo Ostiensis in fine Lib. 3. *Chron. Casin.* inter donaria Victoris III. ad usum Sacrificii *fistulam* unam auream cum angulo, et alias argenteas enumerat. Conradus Episcopus in *Chronico Moguntino de Missae apparatu* scribens, ait: Erant fistulae quinque ad communicandum argenteae deauratae. Lotharius Imperator Monachi vitam in Prumiensi Monasterio professus, eidem Basilicae plura obtulit sacra dona, inter quae recensetur apud Christophorum Browerum *Annal. Trev.* Lib. 3. cap. 114. pag. 414. *Fistula aurea cum gemmis*. Notat doctissimus P. Mabillonius in *Annal. Bened.* ad an. 600. pag. 261. ex veteri Codice

(1) Bona, *Rerum Liturgicarum cum notis Roberti Sala*. Liber I. Caput XXV. § IV.

Bibliothecae olim S. Andreæ, nunc Vaticanae, Sanctum Pontificem Gregorium Magnum Christi Sanguinem haurire solitum Virgula argentea perforata. Eminentissimus, ac piissimus Cardinalis Thomasius ad Calcem *Responsalis*, et *Antiphonarii Romanae Ecclesiae* pag. 448. refert inscriptionem, quae nunc etiam visitur in Porticu Diaconiae S. Mariae in Cosmedin, sive in Schola Graeca, ubi recensetur donatio cujusdam Theobaldi qua idem offert Ecclesiae S. Valentini, inter alia, Calicem argenteum exauratum cum calamo et sua patena: Calamum autem idem esse ac fistulam, cannam, seu aliud quid simile ad suscipiendum Jesu Christi Domini Sanguinem, nemo eruditorum inficias ibit. Quibus omnibus sic expensis, judicet quisque an haec quae de *fistula*, *canna*, ad Christi Sanguinem hauriendum usitatis disseruimus, sint Monachorum inventa saeculo XI. excogitata, ut ne quiter ex more suo effutit Dallaeus. Utitur nunc *fistula* Summus Pontifex, cum solemniter celebrat, illa hauriens quantum vult de Sanguine, reliquum ministris relinquentes, qui eadem *fistula* ipsum absunt.

II. Inter vasa divinis mysteriis destinata locum damus *urceis*, quorum aliqui lavandis celebrantium manibus, alii suggerendo vino et aquae sacrificii inserviebant. *Urceolus* ad lotionem manuum ante altare antiquissime deputatus est. Notissimi sunt canones Concilii Carthaginensis IV. habitu A. D. 398. in quibus praescribitur, Subdiaconum, cum ordinatur, accipere de manu Archidiaconi urceolum cum aqua. Haec eadem habet Codex Gelasianus, ubi de sacris ordinibus benedicendis agit. Vicecomes in *Libris de Missae apparatu*, pluribus de urceorum antiquissimo usu in Missa agit. Scribit autem eos duplicitis generis fuisse, alteros quibus vinum, alteros quibus aqua in Calicem infundebatur; veteres urceos grandiores fuisse, quam nostros, et plures in eadem Missa adhibitos.

III. *Amula* diminutivum est ab *ama*, cuius nomine apud Cangium veniunt vasa, quibus sacra oblatio vini continetur. De amula oblatoria in Romanis Ordinibus

mentio fit. Ex S. Gregorio discimus, amulas, aliquando fuisse lapidibus pretiosis exornatas. Plures in Missae Sacrificio amulas antiquitus adhibitas fuisse, nos monet Vicecomes. Fideles olim certe oblationes ad Missam facturi, vini oblationem cum amulis deferebant, quae a Diacono suscepiebantur, et in Calicem vinum illud refundebatur. Huius ritus vestigia supersunt in Missa pro consecratione Episcopi, et in adscribendis Sanctorum Canoni Servis Dei. Novus enim Episcopus offerit duas phialas vino plenas, et in Missa pro Canonizatione Sanctorum parva doliola deaurata, et argentata vino plena offeruntur.

IV. *Colum*, seu *Colatorium* ita dictum, quod per illud vinum pro Sacrificio in Calicem refunderetur. Huius instrumenti mentio fit in Ordine Romano. Multa ex veterum monumentis de colo, et colatorio argenteo, et aureo, seu deaurato suggesteret Cangius. *Colatorium* seu *colum*, aliquando *sion* seu *syon*, instar acerrae efformatum, appellatum est. Aperte id nos docent gesta Hugonis Episcopi Cenomanensis. Fuit insuper aliud vasis genus inter ecclesiastica ministeria enumeratum, a priscis Latinis alio fortasse nomine, sed latinitate jam inclinata, *missorum* appellatum. Ad quem autem usum missoria a piis ac religiosis Episcopis, atque etiam laicis offerrentur, facile percipies, si priscam Ecclesiae disciplinam inspexeris, nempe ad eulogias distribuendas, et oblationes accipiendas, ac etiam ad divini sacrificii apparatum, dum haec vasa exponi in abaco inter missarum solemnia solerent; quemadmodum legimus plurima vasa aurea, et argentea in veteris legis sacrificio, ac in templo exposita fuisse. Aliud autem vasis genus inter sacra ministeria recensitum, est *gabata*, nempe *lancis*, seu *disci* species, quae in sacra mensa reponebatur. De his gabatis in usu sacro luculenter adeo atque accurate egit V. C. Justus Fontaninus Archiepiscopus Ancyranus, ut in hoc argumenti genere nihil enucleatus desiderare possis. Multa reperiuntur apud Ecclesiasticos Auctores, quae tametsi latina non sunt, plurimum tamen adiumenti afferre vi-

dentur ad vetéres Ecclesiae ritus intelligendos. Quod cum saepe in aliis rebus, tum maxime in his vocibus cernere est, *aquamanile, aquamantile, aquamanus*; quibus majores nostri significavere vas, quod ad manus sacerdotis ablendas in sacris adhibebatur. Saepe de aquamanili mentio in Romanis Ordinibus, et in Libro Pontificali. *Aquaemanili* medio aevo respondet bacini nomen, varie quoque inflexum, nam in eadem significatione saepe occurunt *baccale, bacchus, baccinum, et bacile*.

V. *Scyphus aureus, et argenteus* vasis quoque genus erat sacro ministerio mancipatum. De his identidem in Romanis Ordinibus. Scyphi definiuntur a Mabillonio, ut sint Calices ministeriales, qui manu tenebantur ab Acclythis oblationum tempore. Vicecomes vero arguit, scyphum fuisse urcei genus, quo aqua in Calicem fundebatur; sed Cangius scite ex verbis Romani Ordinis colligit, scyphum inter ea sacra vasa enumeratum fuisse, in quae vini oblationes ex majori Calice refundebantur. Hi autem scyphi in Ecclesia Romana erant diversarum specierum, et magnitudinis, nempe argentei deaurati, argentei anaglyphi, aurei gemmis ornati, aurei maiores, et auri minores: haec enim scyphorum genera ab Anastasio recententur. Cetera vide apud Cangium. *Scutellas* praeterea inter sacra donaria cooptatas, nos instruunt vetera monumenta. Monasterio Anianensi oblata fuerat scutella argentea Karoli M. In vetusto libro caeremoniarum ejusdem Monasterii praecipitur, ut minister panem solemniter benedicturus, accipiat scutellam Karoli cum vera cruce. Definitur vero a Cangio scutella, ut sit patenae genus in modum cavitatis scuti. Earum porro peculiaris usus in Ecclesia fuit ad eulogias in huiusmodi vasis benedicendas, ac populo distribuendas. Quoad *salariolas* spectat, erant vasa ad salem reponendum, cuius usus est in administrando Baptismi sacramento, in aqua benedicenda, et aliis hujusmodi.

VI. Inter vasa sacra *concha* refertur; ejusque usus ad varia ministeria fuit. Sixtus III. obtulit Basilicae B. Laurentii concham aurichalcam unam pensantem Libras XX.

Sacris donariis *canistra* adnumeranda sunt, cujus nomine apud Cangium veniunt vasa Ecclesiastica pro Eulogii, seu pane benedicto distribuendis. In Ecclesia Romana fuere canistra ad alios usus, et ad ornatum basilicarum. *Communicales* Bulengero sunt vasa aurea vel argentea, quae communicaturis apponebantur. Bulengerum sequi videtur Cangius. A vasis divino ministerio dedicatis ableganda non est *situla*, nempe vas argenteum, aut aereum, quod manu gestabatur, et in quo aqua benedicta continebatur. Hoc vasis genus latina voce *situla* vocatur. Quod autem *situla* significat vas aquae benedictae, intelliges ex statutis Lanfranci apud Martenium in quibus processio ad Missam hoc ordine describitur: *Primo Versus ferens situlam cum aqua benedicta.* etc. Multa Bulengerus in libris de donariis Pontificum, multa Cangius in utrisque Glossariis de sacris vasis in lucem protulerunt. At non omnia fortasse, quippe quia multa perierunt monumenta, injuria temporum, multa adhuc in veteribus schedis latent, quae futura forte aetas vulgabit.

CAPUT XIV.

De Peristerio, Turri, Columba, Repositorio, Capsa, et Pyxide.

I. Equis dubitet, quin (1) sacra vasa sint, *peristerium, turris, columba, repositorium, reconditorium, capsas, et pyxis?* His enim nominibus appellata sunt olim vasa, in quibus Sanctissima Eucharistia, vel ut a fidelibus, quo par est cultu, adoraretur, vel pro delatione ad aegrotos, vel pro ejus adsernatione, reponebatur. Perpetuus Episcopus Turonensis A. D. 474. reliquit Amalario presbytero Ecclesiae de Proillo *Peristerium, et columbam argenteam ad repositorium.* Carolo Cangio in notis ad *Paulum Silentiarium* pag. 376. *synonymum* videtur esse hoc loco

(1) Pelliccia, *De Christianae Ecclesiae primae, mediae, et novissimae aetatibus politia.* Tom. III. part. I. Dissert. II.

peristerium, et columba, quod a Graecis minor columba peristerion appelleatur: forte tamen, inquit, esse potest loculus, in quo ipsa continebatur Columba, ac ita peristerii vocem explicat in Glossario, ut scilicet esset Ciborium, in cuius cavo appensa erat Columba, ex qua pendebat pyxis, sacram Eucharistiam continens. Jure porro idem Cangius in *notis ad Paulum Silentiarium* pag. 575. et 576. antiquissimum Ecclesiae ritum, ut Christi Corpus in vase, *Columbae* figuram praeferente, recluderetur, oste ndit: et praeterea Mabillonius in Libris de *Liturgia Gallicana* Lib. I. cap. IV. etiam Columbas argenteas, et aureas, de quibus in vetustis Ecclesiae monumentis, ad triplicem usum institutas fuisse, scilicet ad figuram, seu mysterium, ad ornatum, et ad depositarium: pro ornatu, et mysterio in Baptisteriis, et in quibusdam Altaribus collocabantur; passim vero usus earum erat ad Eucharistiam continendam. *Turris ac turriculum* quoque vas illud, in quo Eucharistia asservabatur, est appellatum. De quo Gregorius Turonensis de *Gloria Martyrum* Lib. I. cap. LXXXVI. Anastasius in *Innocentio I.* et S. Hilario *Summis Pontificibus*, S. Remigius Remensis Antistes, ac Arelius Abbas Attanensis in suis testamentis. Sed et sacra vasa pro Eucharistia, antiquitus conditorium, capsam, et depositarium, et pyxidem seu buxidam nuncuparunt.

II. Pyxis proprie, uti notum est, dicitur de vasculis ex buxo, nam pyxis apud Graecos buxus vocatur. Apud Reginonem Lib. I. num. 9. praecipitur, ut Episcopus inquirat, utrum pyxis semper sit super altare cum sacra oblatione ad viaticum infirmis. In admonitione autem Pastorali Leoni IV. adscripta mandatur, ut pyxis cum Corpore Domini ponit super Altare. Sane parvum illud, atque prae ceteris tractabile vas, cuiusmodi pyxis est, a V. Saeculo Latinorum nonnullae Ecclesiae inter Eucharistica vasa retulere; Graeci enim a Latinis id genus vas accepisse, nemini dubium erit. Haec autem pyxis alicubi e Ciborio pendebat, alicubi ut in Italicis Ecclesiis super ipsum erat Altare. Profecto jam tum super ipsum-

met Altare parva quaedam absyda quae Altaris medium occuparet, construi coepit, cuius figura Ciborio prorsus simillima erat: in hac autem absyda, quatuor parvis columnis fulcita, pyxidem cum Eucharistia reposuere Latini, qui parvam hanc absydam undique sepimento quodam circumdatam, atque valvulis obseratam, Ciborium cum ob figuram, tum ob usum antiqui Ciborii, appellarent. Hisce equidem loculamentis Latinorum exinde fere omnes Ecclesiae usae sunt, atque adhuc utuntur, quae Itali vulgo *Custodie* appellant.

CAPUT XV.

De Thuribulis, et usu incensi.

I. Plura in Templo Salomonis (1) thuribula fuisse, eaque aurea, non uno in loco divinae litterae nos docent, quem morem secuta etiam Ecclesia Christi, thuribula pro adolendo thure, eaque magni pretii inter sacra ministeria reposuit. Rerum Ecclesiasticarum Scriptores mediae et inferioris aetatis variis nominibus haec vasa compellarunt: nempe thymaterium Graecorum voce, deinde thuricremium, incensorium, seu incensarium, et sumigatorium dixerunt. Incensorium interdum vocatur navicula ad reponendum incensum, quae proprie acerra. Exempla de singulis nominibus thuribili, a nobis nunc indicatis, habet Cangius in Glossario. Materia vero, ex qua constabant thuribula, ut plurimum in Ecclesiis insignioribus fuit ex argento, et auro. Oblata thymiamateria duo a Costantino Magno ex auro purissimo pensantia Libras XXX.; itemque aliud aureum cum gemmis pensans Libras XV. refert Liber Pontificalis in Silvestro. S. Sixtus III. Basilicae Liberianae donavit thymiamaterium argenteum pensans Libras V. uti ex eodem Libro Pontificali constat. In Thesauro Moguntino, ut perhibet Conradi Episcopi Chronicon, erant Thuribula decem ar-

(1) Feltre, *De usu thuris.* Cap. I. et seqq.